

**VLADA STANKŪNIENĖ, AIVA JONKARYTĖ,
SARMITĖ MIKULIONIENĖ, ALGIMANTAS ALFONSAS MITRIKAS,
AUŠRA MASLAUSKAITĖ**

ŠEIMOS REVOLIUCIJA?

Iššūkliai šeimos politikai

Kolektyvinė monografija

SOCIALINIŲ TYRIMŲ INSTITUTAS

Vilnius 2003

UDK 316.3
Še23

Vlada Stankūnienė, Aiva Jonkarytė, Sarmitė Mikulionienė,
Algimantas Alfonsas Mitrikas, Aušra Maslauskaitė

ŠEIMOS REVOLIUCIJA?
Iššūkiai šeimos politikai

Atsakinga redaktorė ir sudarytoja prof. habil. dr. Vlada Stankūnienė

Recenzentai:

doc. dr. Romas Lazutka (STI),
doc. dr. Irena Juozeliūnienė (VU),
dr. Jolanta Reingardienė (VDU),
doc. dr. Laimutė Žalimienė (STI)

Monografija parengta Socialinių tyrimų institute ir Instituto tarybos
rekomenduota spausdinti (2003-12-08, protokolo Nr. 7)

Lietuvių kalbos redaktorė Rasa Kriaučionytė
Maketuotoja Marė Baublytė

ISBN 9955-531-09-6

© Socialinių tyrimų institutas, 2003

TURINYS

PRATARMĖ	11
1. LIETUVOS DEMOGRAFINĖ SITUACIJA IR ŠEIMOS POLITIKA (Šeimos transformacijos ir gyventojų politikos tyrimo sociodemografinė aplinka).....	13
1.1. LIETUVOS DEMOGRAFINĖ SITUACIJA	13
1.1.1. Svarbiausi pastarųjų demografinių pokyčių bruožai	13
1.1.2. Gyventojų tarptautinė migracija XX a. pabaigoje: modelių virsmas	14
1.1.3. Šeimos transformacija: nuo tradicinio prie modernaus modelio	17
1.1.4. Gyventojų mirtingumo pokyčiai: praeities atgarsiai	24
1.1.5. Demografinių procesų pokyčių įtaka gyventojų amžiaus struktūrai: gyventojų senėjimo šuolis	26
1.2. PARAMOS ŠEIMAI POLITIKA	28
1.2.1. Lietuvos šeimos politikos sampratos specifika: pereinamojo laikotarpio variacijos	28
1.2.2. Lietuvos šeimos politikos plėtra XX a. paskutiniame dešimtmetyje	30
1.2.3. Paramos šeimai, auginančiai vaikams, priemonių sistema Lietuvoje	34
2. TYRIMO TRUMPAS APRAŠYMAS	36

3. ŠEIMA IR VISUOMENĖ: TRANSFORMACIJŲ IŠŠŪKIAI	40
3.1. ŠEIMA IR VAIKAI: VERTINIMAI IR LŪKESČIAI	40
3.1.1. Šeimos transformacija: požymių ir priežasčių vertinimas	40
3.1.1.1. Naujų šeimos bruožų vertinimas: bendras vaizdas	41
3.1.1.2. Neregistruota santuoka (kohabitacija)	43
3.1.1.3. Vedybų mažėjimas	47
3.1.1.4. Nesantuokiniai vaikai	51
3.1.1.5. Nepilnos šeimos	53
3.1.1.6. Gimstamumo mažėjimas	54
3.1.1.7. Požiūrio į šeimos pokyčius poliarizacija: kartų kontrastai	57
3.1.1.8. Šeimos transformacija išibėgėja	59
3.1.2. Vaikai: nuo kiekybinių dimensijų iki vaiko kaip vertybės	61
3.1.2.1. Norimas vaikų skaičius	61
3.1.2.2. Ketinimai dėl prokreacinės elgsenos	67
3.1.2.3. Prokreacinę elgseną ribojančios priežastys	68
3.1.2.4. Vaikai kaip vertybė	71
3.1.3. Šeima kaip vertybė	76
3.1.3.1. Šeima žmonių gyvenime	77
3.1.3.2. Šeimos gyvenimo vertinimas	83
3.1.3.3. Vaikai žmonių gyvenime	89
3.2. ŠEIMA: VYRO IR MOTERS VAIDMENYS	99
3.2.1. Moteris ir vyras: šeima, vaikai, darbas, lyčių vaidmenys	99
3.2.1.1. Dirbanti moteris: modernių ir tradicinių požiūrių konfliktas	101
3.2.1.2. Moteris ir vyras: darbo ir šeimos vieta gyvenime	106
3.2.1.3. Namų ruošos darbų pasidalijimas šeimoje	112
3.2.1.4. Vaikų priežiūra: vyro ir moters pareigos	117

3.2.2. Pora, santuoka, lytis: tarpasmeninių santykių perspektyva	122
3.2.2.1. Lyčių tarpasmeninių santykių tyrimo socialiniuose moksluose problema	123
3.2.2.2. Sutuoktinių ir sugyventinių tarpusavio santykiai gyvenimo vertybių kontekste	125
3.2.2.3. Sutuoktinių ir sugyventinių tarpusavio santykiai: moters, vyro ar bendras reikalas?	130
3.3. PAGYVENUSIŲ ŽMONIŲ VAIDMUO ŠEIMOJE IR VISUOMENĖJE	138
3.3.1. Senatvės samprata	138
3.3.2. Požiūris į pagyvenusius žmones	145
3.3.3. Ar gyventojų senėjimas – blogybė?	150
4. PARAMA ŠEIMAI, AUGINANČIAI VAIKUS: VERTINIMAI IR LŪKESČIAI	158
4.1. PARAMOS ŠEIMAI SISTEMA: VERTINIMAI IR TIKĖTINI REZULTATAI	159
4.2. VAIKO AUGINIMO ATOSTOGŲ VERTINIMAS	171
4.3. PAŠALPŲ ŠEIMAI VERTINIMAS	176
4.4. VAIKO PAŠALPOS POREIKIO VERTINIMAS	180
4.5. ŠEIMA, VAIKAI, DARBAS: DERINIMO PROBLEMA	183
4.5.1. Vyriausybės vaidmuo sprendžiant šeimos ir darbo derinimo problemą	184
4.5.2. Vaikų auginimas ir darbas: prokreacinių nuostatų ir profesinių interesų derinimas	195
4.5.3. Lygios vyrų ir moterų galimybės: gyventojų lūkesčiai ...	203

5. VYRESNIO AMŽIAUS ŽMONIŲ SOCIALINĖ APSAUGA: DARBAS, PENSIJA IR PARAMA	212
5.1. VYRESNIO AMŽIAUS ŽMONIŲ GEROVĖ	213
5.1.1. Senatvės samprata socialinėje apsaugoje	213
5.1.2. Vyresnio amžiaus žmonių saugumo užtikrinimo ypatumai	217
5.2. SOCIALINĖ POLITIKA VYRESNIO AMŽIAUS ŽMONĖMS	221
5.2.1. Paramos vyresnio amžiaus žmonėms socialinė politika: samprata, principai, lūkesčiai	221
5.2.2. Nuostatos dėl vyresnio amžiaus žmonių darbinės veiklos	228
5.2.3. Požiūris į senatvės pensijos fenomeną: išėjimas į pensiją, pensininko statusas, pensijų sistema ateityje ...	233
5.3. VYRESNIO AMŽIAUS ŽMONĖS – SOCIALINĖS PARAMOS TIKSLINĖ GRUPĖ	247
5.3.1. Socialinė parama vyresnio amžiaus žmonėms – socialinės apsaugos sistemos elementas	247
5.3.2. Socialinės paramos vyresnio amžiaus žmonėms tinklas: organizatoriai ir teikėjai	251
5.3.3. Kartu giminytės sąitų glaudumas	258
5.3.4. Parama vyresnio amžiaus žmonėms ir jų globa: neformali ar formali?	265
Išvados	275
Summary	289
Literatūra	305
Priedai	315